

3. Jentebevisst byplanlegging – aktivitet, inkludering og trygghet i byrommet

Lisa Hansson og Solveig Straume

Sammendrag Formålet med dette kapittelet er å diskutere unge jenters forutsetninger for aktivitet og trygghet i byrommet. Studier av uorganisert fysisk aktivitet og aktivitetsparker i byrom indikerer at disse i størst grad anvendes av gutter. Jenter er en gruppe som ofte blir usynliggjort i forskningen om og planleggingen av urbane rom. Kapittelet diskuterer hvordan en kan planlegge likestilte offentlige byrom, som er attraktive både for jenter og gutter. Vi kaller dette jentebevisst byplanlegging.

Abstract The purpose of this chapter is to discuss young girls' prerequisites for activity and safety in urban outdoor spaces. Studies of unorganized physical activity and activity parks in urban spaces indicate these are mostly used by boys. Girls are a group that gets less attention in both the research and in the practical planning of urban spaces. The chapter discusses how to plan public urban spaces, which are attractive to both girls and boys. We call this «girl-conscious» urban planning.

Nøkkelord byplanlegging | uorganisert idrett | fysisk aktivitet | inkludering | ungdom

INNLEDNING – DET OFFENTLIGE BYROMMET

En bærekraftig by inkluderer mange aspekter som er knyttet til ulike strukturer. En rettferdig fordeling av ressurser mellom mennesker i byen er et av disse aspektene. Det handler om hvem som har tilgang til byens infrastruktur og boliger, men også om sosiale aspekter som muligheter til å påvirke utformingen av aktiviteter, være i offentlige byrom og ta del i det sosiale og politiske livet i byen (Hanssen & Myrvold, 2017). Et godt lokalsamfunn er avhengig av sosial kontakt og uformelle møteplasser hvor man føler tilhørighet og kjenner seg trygg. Men sosiale relasjo-

ner i et offentlig rom handler likevel ikke om at «alle kjenner alle» (Jacobs, 1962). Trygghet kan ligge i et kontinuerlig nærvær av eller en tilstrekkelig konsentrasjon av mennesker på et sted (Jacobs, 1962; Valentine, 1989).

Likevel er ikke byen bestandig en åpen arena for alle. Grupper utelukkes, eller opplever å utelukkes, fra det offentlige rommet. Det kan for eksempel være grupper som ikke passer inn i normen til de andre som er på stedet eller grupper som aldri har tatt rommet i bruk (Listerborn, 2002). Bruken av et sted kan faststilles og endres avhengig av hvem som inntar stedet. Det finnes altså romlige maktfaktorer i byen, og bebyggelse, arkitektur og design har betydning for hvor inkluderende eller mangfoldig en by er eller oppleves å være. En tematikk innenfor feltet urban design handler derfor om hvordan man kan utforme offentlige rom slik at de er inkluderende.

Det er gjort mange studier som omhandler kjønn og likestilling i og av byrommet (Datta, Hopkins, Johnston, Olson & Silva, 2020; Kern, 2020), og feministiske urbane teoretikere har demonstrert at det finnes maktforhold mellom kjønn i det offentlige rommet. Samfunnets organisering avspeiles i byens organisering, der mannlige normer tradisjonelt sett har styrt planleggingen (Greed, 1994; Little, Peake & Richardson, 1988; Rose, 1993). Arkitektur, design og formål i byen kan videre påvirke, skape og forsterke oppfatninger om hva som er kvinnelig og mannlige. Haydens (1977) artikkel *Skyscraper seduction, skyscraper rape* er et sentralt verk i utviklingen av feministisk geografi / urbane studier. En gren av denne fagretningen som stadig er i utvikling (Bondi, 1990; Datta et al., 2020), belyser kroppen i byrommet, hvordan ulike kropper blir sett på, og hvordan artefakter eller gjenstander i byrommet er tilpasset ulike typer kropper og former (Kern, 2020; Rendell, Penner & Borden, 2000). Gjennom å bruke standardmål for en kropp kan plassen oppleves som utilgjengelig for andre kropper som ikke passer inn i denne standarden (Burton & Mitchell, 2006). Utformingen av offentlige byrom kan altså befeste normer, men samtidig være et verktøy til å synliggjøre, diskutere og stille spørsmål om disse normene (Rendell et al., 2000). Begrepet «kjønnsbestemte rom» brukes for å vise at de handlinger som tas i bruk i et rom, er en konsekvens av en kjønnsmarkering av rommet. Det handler blant annet om oppfatningen av hvem som bruker de urbane rommene, og hvilket kjønn som assosieres til hvilket rom. Et menneskes handling er basert på erfaringer som gjennom årene har blitt påvirket av ulike typer kjønnsstrukturer (Rose, 1993). Det finnes for eksempel forventninger til hvordan jenter og gutter skal oppføre seg, og disse forventningene reproduseres gjennom forsøk på å passe inn i sosiale sammenhenger. Dette reflekteres også i de aktiviteter som skjer i de offentlige rommene (Forsberg, 2005). For eksempel viser studier fra Sverige at 80 % av de som bruker aktivitetsparkanlegg er menn, og kun 20 % er kvinner (Björnson, 2013, s. 74).

Det er mange studier som har sett på unge og fysisk aktivitet i urbane områder, men til sammenligning er det få som har sett på jenters aktivitet og bevegelse i byrommet spesifikt. Det er viktig å belyse denne problematikken. Formålet med dette kapittelet er derfor å diskutere unge jenters forutsetninger for aktivitet og trygghet i byrommet. Kapittelet tar mål av seg til å være et teoretisk bidrag til diskusjonen om hvordan en kan arbeide med jentebevisst byplanlegging. To ulike eksempler fra svenske kommuner hvor en har gjennomført et strategisk arbeid med synliggjøring av jenter i byplanleggingsprosjekt, brukes for å gi et perspektiv til den teoretiske diskusjonen.

Jenter og gutter – en begrepsforklaring

Geografi har som forskningsfelt lenge blitt kritisert for å være dualistisk med tilnærminger som for eksempel natur/kultur, urban/rural, by/land og global/lokal (Rose, 1993). I dette kapittelet bruker vi iblant begrepene «jenter» og «gutter» eller «kvinner» og «menn». Disse begrepene kan også ses som dualismer, men vi ønsker å være tydelige i våre perspektiv. Kjønn (gender) er en sosial konstruksjon som kontinuerlig reproduseres gjennom interaksjon mellom mennesker (Fenstermaker & West, 2002). Det betyr at bruken av begrepsparet jenter og gutter kan være misvisende, da dette er heterogene grupper som inneholder et mangfold av mennesker. Det finnes individer som ikke tilskriver seg et bestemt kjønn, eller som tilskriver seg flere kjønn. Til tross for dette bruker vi i teksten begrepene jenter og gutter for å forenkle språkbruken.

Disposisjon

Kapittelet er lagt opp på følgende måte: Først vil vi i en teoretisk del presentere litteratur omhandlende fysisk aktivitet og trygghet i urbane rom så vel som en presentasjon av såkalte kommunikative planleggingsteorier. Videre vil vi gjøre rede for metoden vi anvender i kapittelet før vi gjennom to empiriske eksempler går over til å diskutere unge jenters forutsetninger for aktivitet og inkludering i byrommet. Avslutningsvis diskuterer vi hvordan vi kan ta med oss lærdommer fra kapittelet videre i arbeidet med jentebevisst byplanlegging.

TEORETISK BAKGRUNN

Fysisk aktivitet og trygghet i urbane rom

Litteratur viser en sammenheng mellom følelse av trygghet og fysisk aktivitetsnivå blant barn og unge. For eksempel viste Molnar, Gortmaker, Bull og Buka (2004) i en studie fra en bydel med lav sosioøkonomisk status i Chicago at i nabolag preget av kriminalitet og utrygghet var barn og unge mindre fysisk aktive, noe som igjen kunne føre til livsstilssykdommer som er særlig utbredt i denne delen av befolkningen. På samme måte fant Echeverria, Luan Kang, Isasi, Johnson-Dias og Paquiao (2014) i en studie fra Newark, New Jersey at økt trygghet i nabolaget økte både sjansen for å bruke nabolagsparker, følelsen av trygghet i parkene og også den fysiske aktiviteten blant barn og ungdom. De understreker viktigheten av å jobbe for lokalsamfunn fri fra vold og å legge til rette for at ungdom har trygge og hyggelige omgivelser hvor de kan leve, lære og leke. Brady (2005) demonstrerer også gjennom casestudier av idrettsprogram i Kenya og Egypt at behovet for trygge områder (*safe spaces*) er særlig stort i programmer som har jenter som målgruppe. I denne sammenhengen defineres trygge områder slik:

one that would be considered culturally acceptable to parents and other gatekeepers on the one hand, yet free from parental pressures on the other (...) conveniently located, known by potential program participants, yet not subject to intrusions by males and unwanted authority figures (...) and perhaps most importantly, the “space” should not put girls at any risk of physical or emotional threat or harm and must offer girls some degree of privacy and confidentiality (Brady, 2005, s. 40).

I en metaanalyse av studier fra lav- og middelinntektsland som så på forholdet mellom fysisk aktivitetsnivå og følelse av trygghet, fant Rees-Punia, Hathaway og Gay (2018) at de som rapporterte at de følte seg trygge fra kriminalitet, hadde 27 % større sjanse for å nå et høyere fysisk aktivitetsnivå sammenlignet med de som bodde i områder med høye kriminalitetsstall og som følte seg utrygge. I en annen systematisk litteraturstudie fant derimot ikke Silva et al. (2016) en åpenbar sammenheng mellom fysisk aktivitet og trygghet fra kriminalitet, og fant videre at vel 10 % av de inkluderte artiklene faktisk viste negativ sammenheng. Ifølge Hermosillo-Gallardo, Sebire og Jago (2020) kan dette overraskende funnet kanskje forklares med at 84,3 % av artiklene i studiet var utført i høyinntektsland hvor kriminalitetsraten er betydelig lavere enn i lav- og middelinntektsland.

Det er åpenbart at graden av hvorvidt en opplever en følelse av trygghet og også hvor trygge områder de facto er, varierer mellom ulike kontekster. Som Brady (2005) påpeker, er frihet til å bevege seg fritt (*freedom of movement*) en relevant problemstilling i de fleste kontekster i lavinntektsland, mens det i høyinntektsland gjerne er mindre relevant, da kriminalitetsraten er betydelig lavere. Slik kan en argumentere for at den skandinaviske konteksten i stor grad skiller seg fra de kontekster hvor forskningen på fysisk aktivitet og trygghet i urbane rom har vært særlig fremtredende. Det finnes likevel flere eksempler også i Skandinavia hvor denne problematikken er relevant. Særlig ser en i byer med en viss størrelse store forskjeller mellom indre by og forsteder. For eksempel i Sverige har det på nasjonalt nivå blitt utpekt et antall særskilt utsatte områder som er preget av lav sosioøkonomisk status og medfølgende storbyproblematikk (Puur, Litbo & Gerell, 2019). Studier fra Norge viser at minoritetsjenter har betydelig lavere deltakelse i den organiserte idretten enn majoritetsjenter (Walseth, 2011). Det er ulike årsaker til dette, og sentrale forklaringer er både økonomiske og kulturelle forutsetninger. Studier fra særskilt utsatte områder i Sverige viser også at for jenter er rammene for deltagelse i idrettsaktiviteter etter skoletid betydelig mer begrenset, og særlig når aktiviteten er kjønnsdelt (Tarhan & Kakabaveh, 2016a; 2016b). Sabo (2009) forklarer dette med at det eksisterer et *gender gap* når det kommer til fysisk aktivitet i urbane områder, hvor jenter har lavere deltagelse i den organiserte idretten, entrer organisert idrett på et senere tidspunkt og har høyest frafallsrate fra idretten sammenlignet både med urbane gutter og med gutter og jenter i rurale strøk. Familieinntekt, rase og etnisitet og type lokalsamfunn er sentrale forklaringer for dette. Sabo viser også gjennom sin forskning at urbane jenter i større grad enn andre er *have-nots* i kroppsøving, og dermed også mindre fysisk aktive gjennom skolen enn andre barn og unge.

Urbane aktivitetsrom, for hvem?

Aktivitet i byrom er også relatert til helsefremmende aspekter og hvordan offentlige rom kan utformes for å fremme fysisk aktivitet og folkehelse. En stor del av forskningen på feltet kommer fra USA, der flere studier har vist at tilgjengelige park- og rekreasjonsområder kan bidra positivt på barn og unges fysiske helse og oppvekstvilkår (Cohen et al., 2006). For eksempel fant Epstein et al. (2006) at ved økt tilgjengelighet av parkområder økte det fysiske aktivitetsnivået blant barn fra åtte til 15 år som bodde i samme område. På samme måte fant Cohen et al. (2006) i en studie av unge jenter som brukte aktivitetsmåler, at deltagere som hadde parkområder i nabolaget hadde et høyere fysisk aktivitetsnivå sammenlignet med de som ikke hadde det.

I den skandinaviske diskusjonen har aktivitetsparker blitt fremhevet som alternativ til helsefremmende tiltak, som gir muligheter til sosial aktivitet i det offentlige rommet. I dette kapittelet anvender vi begrepet «aktivitetsparker» som samlingsbegrep for utendørs offentlige rom som tilrettelegger for såkalte uorganiserte aktiviteter og livsstilsidretter (for eksempel skateboarding, street-basket og parkour). I de senere årene har disse formene for aktiviteter økt i popularitet. En har sett at de gjerne når målgrupper som tradisjonelt har vært vanskelig å rekruttere til den organiserte idretten, såkalt «hard to grasp groups of young people» (Säfvenbom, Wheaton & Agans, 2018, s. 1991). Dette har ført til mer oppmerksomhet også fra offentlige myndigheter, som i økende grad tilrettelegger for uorganisert fysisk aktivitet i offentlige rom. Denne typen aktivitetsrom er tilgjengelige, gratis og synlige i nærområdet, noe som har gjort dem interessante fra det offentlige perspektiv (Gilchrist & Wheaton, 2017). Aktivitetsparkene portretteres ofte som «det urbane ungdomslivet» og visualiseres med at ungdommer leker, trener og oppholder seg der. Men hvem er egentlig aktivitetsparker i det offentlige rom konstruert for, og hvem er det som tar dem i bruk?

Dersom vi ser på type aktivitet som det gjerne tilrettelegges for gjennom aktivitetsparker, argumenterer Thorpe (2016) med at i motsetning til den tradisjonelle idretten, som var utviklet av og for menn, er de fleste livsstilsidretter utviklet i en annen type kjønnskontekst. I mange idretter er fysiske forutsetninger sentrale (muskelmasse, hurtighet og utholdenhet), og en er i stor grad kjønnsinndelt både i trening og konkurransen. I mange uorganiserte livsstilsidretter, derimot, finnes forutsetningene for å delta side om side uavhengig av kjønn, og alle deler samme rom (for eksempel bølger eller skateboardpark) (Thorpe, 2016, s. 101).

I utgangspunktet betyr dette at aktiviteten i seg selv ikke nødvendigvis er kjønnsdelt. Likevel viser data at aktivitetsparker er en type offentlig rom som først og fremst tiltrekker seg menn og gutter (Björnson, 2013, s. 74). Forskning på skateboardkultur viser også at i offentlige rom hvor unge jenters tilstedeværelse er uvanlig, blir de jentene som deltar, ofte fremstilt som ekstraordinære og alternative innenfor subkulturen. Også i forskningsfeltet blir jenter og kvinnelige skateboardere behandlet som ekstraordinære og eksepsjonelle på grunn av sitt kjønn (Bäckström & Nairn, 2018). På samme måte viser studier innenfor bølgesurfing at kvinnelige surfere tradisjonelt har blitt sett på som *outsidere* som invaderer et mannlige domene (Brennan, 2016). Det illustrerer at det offentlige rommet koblet til fysisk aktivitet inneholder en kjønnsordning, der konsekvensen har blitt at menn/gutter foretrekkes og forventes å ta dette i bruk fremfor kvinner/jenter. Spørsmålet blir derfor hvordan en kan planlegge for likestilte offentlige byrom for fysisk aktivitet.

Kommunikative planleggingsteorier

I lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven) reguleres medvirkning i et eget kapittel. § 5-1 illustrerer viktigheten av medvirkning i planforslag og legger spesiell vekt på inkludering av barn og unge (plan- og bygningsloven, 2008, § 5-1). Til tross for at loven vektlegger medvirkning, viser det seg at det kan være vanskelig å få til dette i praksis (Amdam & Amdam, 2006). I et sentralt bidrag til planleggingsteori, *A ladder of citizen participation*, viser Arnstein (1969) at medvirkning kan deles opp i ulike trinn. I praksis kan dette for eksempel illustreres gjennom den såkalte innflytelsessirkelen, som regjeringen har lagt inn i sin veileder til aktører i planleggingsprosjekt (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2014, s. 23). Ifølge Arnstein (1969) er «medbestemmelse» og «selvråderett» viktige trinn for å nå full medvirkning i en planleggingsprosess, men disse er derimot ikke tydelige i regjeringens veiledning. Dette er dessverre ganske symptomatisk i mange offentlige planleggingsprosesser, for som mange studier har vist, skjer medvirkning ofte bare på de første og lavere trinnene i den såkalte medvirkningstrappen (Hanssen & Myrvold, 2017). I plan- og bygningsloven er for eksempel lavere grader av medvirkning (som «informasjon» og «høring») lovfestet. Slik kan borgeren ligne på en konsument, der det som planlegges, er et produkt som borgeren (konsumenten) skal respondere på. Måten medvirkning skjer, er for eksempel gjennom fokusgrupper, allmøte eller intervjuer for å få informasjon om hva borgeren synes (Levine, 2015, s. 177).

For å oppnå målet om medvirkning forutsettes at kommunen er positivt innstilt til endring og har et tydelig brukerperspektiv med involvering av de som påvirkes av planleggingsprosjektet. Men det er utfordrende å få mennesker fra ulike grupper til å medvirke i planleggingsprosjekt (Lahti Edmark, 2002). Medvirkning tar tid fra andre aktiviteter, og de som deltar ser ikke alltid relevansen av å være involvert. Det kan for eksempel være at de ikke ser resultater eller ikke føler seg hørt. Hvis tiltakene ikke blir vellykkede, kan arbeidet føre til skuffelse og fortvilelse både blant tjenestepersoner og brukerne av stedet. Tiltak kan også være midlertidige, og grunnleggende utfordringer som for eksempel utrygghet og stigmatisering blir ikke løst. Dette kan føre til redusert tiltro til den kommunale innsatsen og til offentlige organisasjoner (Johansson & Khakee, 2001; Lahti Edmark, 2002).

For å oppnå høyere grad av medvirkning (som «medbestemmelse» og «selvråderett») må planleggerne (eller andre aktører) arbeide med alternative metoder (Hanssen & Myrvold, 2017). Den kommunikative tilnærmingen til planlegging ser ikke på planlegging som bare noe borgerne får (*get provided*), men noe som skapes sammen med borgerne (*work with citizens*) (Levine, 2015, s. 177). Forutsetningene for dette er at borgere ses som en del av beslutningsprosessene, og at de respekteres

og lyttes til. En kan illustrere det som et partnerskap mellom den offentlige administrasjonen og borgerne (Levine, 2015). Den kommunikative tilnærmingen er en kritikk mot det rasjonelle planleggingsidealet, og bygger på en innsikt om at ekspertkunnskaper også inneholder begrensninger som er påvirket av sosiale og kulturelle aspekter som gjennomsyrer hele planleggingsprosessen (Fischer & Forester, 1993; Fischer, 2009).

Siden planlegging sees som en åpen og inkluderende prosess med bred deltakelse, kommer samtaler med brukergrupper i fokus. Healey (2006) bruker modellen *stakeholder communities* for å øke en gruppes deltakelse i beslutningsprosesser. Først identifiseres hvem som inngår i det enkelte *stakeholder community*, og deretter det som står på spill hos denne gruppen, som endringer i bomiljø, tilgang til transport, infrastruktur, fritidsaspekter og lignende. Samtalen er sentral i den kommunikative tilnærmingen og det er viktig at deltagerne selv bestemmer hvilken samtalestil de foretrekker (Healey, 2006). Samtidig må maktfaktorer erkjennes for å prøve å forhindre at prosesser blir toppstyrt og deliberative (Sanders, 1997). Disse maktfaktorene kan utspille seg innenfor gruppen av borgere i en *stakeholder community*, men også i relasjon til aktører og individer utenfor gruppen. Til eksempel kan såkalt administrativ samtalestil dominere samtalen, som innebærer at planleggere og andre offentlige ansatte bruker språk, symboler og regler for å styre samtalen i en viss retning. Dette kan oppleves ekskluderende i en samtale (Dryzek 2000; Habermas, 1999). Healey mener at det gjennom bred involvering av borgere i planleggingsprosesser skapes nye samarbeidsformer og relasjoner, noe som kan bidra til at eksisterende maktfordeling endres (Healey, 2006).

METODE

Som skrevet er formålet med dette kapittelet å diskutere unge jenters forutsetninger for aktivitet og trygghet i byrommet i lys av teori. To ulike eksempel på prosjekter fra svenske kommuner ble i tillegg valgt for å gi et perspektiv til den teoretiske diskusjonen.

Det er sentralt å understreke at kapittelet ikke har som hensikt å evaluere om prosjektene har lyktes eller ei, men å kunne bruke disse for å belyse kapittelets problemstillinger. Grunnen til at akkurat disse to eksemplene er valgt, er at begge er prosjekter som har gått over tid, og at det finnes tilgjengelig informasjon og kunnskap om prosjektene. Eksemplene er forskjellige med hensyn til tiltak, sted og prosess, men begge fokuserer på synliggjøring av jenter spesifikt i byplanleggingsprosjekt, og har benyttet seg av metoder med stor grad av involvering og

medbestemmelse. Det er i denne sammenhengen også interessant å bruke svenske eksempler, da det i et nordisk perspektiv særlig er svenske kommuner som arbeider aktivt med såkalt feministisk byplanlegging. Vår fremstilling av eksemplene baseres på sekundærlitteratur tilgjengelig på nettsider tilknyttet prosjektene (www.globalutmaning.se og www.malmo.se). I tillegg benyttes online tilgjengelig sekundærlitteratur som rapporter, forskningsarbeid, filmer på *YouTube* og de aktuelle kommunenes nettsider. Den rådende covid-19-situasjonen medførte at vi ikke kunne gjøre fysiske arkivstudier, men disse to eksemplene er veldokumentert med tilgjengelig materiale. Sitatene som kommer fra svenske empiriske kilder, er presentert på originalspråket (svensk). Dette for å gi sitatene en så korrekt fremstilling som mulig.

Presentasjon av eksempler

Rosens Röda Matta i bydelen Rosengård, Malmö

Rosengård er en bydel som ligger øst i Malmö og som har ca. 24 000 innbyggere. Bydelen på 332 hektar (71 innb./ha) består av boligblokker og rekkehus. Mange av disse ble bygget i forbindelse med *Miljonprogrammet*, som var et statlig tiltak initiert mellom 1967 og 1972 for å heve bokvaliteten i Sverige. I denne perioden ble det bygget en million nye kommunale boliger med en regulert leiestruktur i ytre bydeler. Ifølge Statistikkmyndigheten SCB (2018) har Rosengård en segregert befolkning, og cirka 86 % av innbyggerne har utenlandsk bakgrunn (første- eller andregenerasjonsinnvandrere). Blant unge i alderen 20–25 år har kun 41 % kvinner og 35 % menn fullført videregående skole (SCB, 2018). Dette er meget lave tall sammenlignet med Sverige for øvrig. I Rosengård er arbeidsledigheten i tillegg høy, og området er preget av høy kriminalitet og tilhørende problematikk. I 2010 startet Malmö kommune et planleggingsprosjekt i Rosengård som innebar utvikling av *Rosengårdsstråket*. *Rosengårdsstråket* er et gang- og sykkelfelt mellom de sentrale delene av Malmö og Rosengård. Hensikten var å utvikle nye møteplasser langs ruten, koble sentrum med Rosengård og forkorte den mentale avstanden mellom disse stedene. Et av stedene man satte søkelys på, var en parkeringsplass for 60 biler som skulle omgjøres til et aktivitetsområde for ungdom i Rosengård. Aktivitetsområdet, som etter hvert fikk navnet *Rosens Röda Matta*, ble, som vi skal se, utviklet gjennom dialog og involvering av unge jenter fra Rosengård (Malmö, 2014b).

#UrbanGirlsMovement i Fittja, Botkyrka kommune

Fittja er en bydel i Botkyrka kommune, som grenser til Stockholm. Botkyrka har 93 000 innbyggere hvorav 7697 bor i Fittja (Botkyrka, 2020). Fittja har tilsvarende demografi som Rosengård med høy grad av segregering, arbeidsløshet og frafall fra videregående skole.

Som i noen andre svenske kommuner har en i Botkyrka arbeidet aktivt med feministisk byplanlegging. I dette eksempelet startet kommunen i 2018 et prosjekt i bydelen Fittja. Prosjektet hadde som målsetting å være et møtepunkt mellom bydelens unge kvinner og andre aktører i området. Det ble initiert såkalte innovasjonslaboratorium (eller workshoper) der en arbeidet med å utvikle innovative løsninger for felles identifiserte utfordringer i byrommet. Ifølge kommunen handlet det om å gi plass til disse unge kvinnene i det offentlige rom og inkludere deres hverdagsopplevelser i byplanleggingen. Videre håpte en at dette skulle skape bedre forutsetninger for redusert segregering og økt inkludering (Andersdotter Fabre, 2020). Den primære målgruppen for prosjektet var jenter i alderen 16–25 år. Den sekundære målgruppen var kommunens øvrige innbyggere og beslutningstagere. Prosjektet, som fortsatt er pågående, går under navnet *#UrbanGirlsMovement* og ledes av tenketanken *Global Challenge* og Botkyrka kommune. Det delfinansieres av statlige midler og har flere ulike samarbeidspartnere på lokalt og nasjonalt nivå. I prosjektet finnes også arkitekter, byplanleggere, forskere, representanter fra interessegrupper og fra offentlige etater (Global utmaning, 2020a).

DISKUSJON: HVORDAN ARBEIDE MED JENTEBEVISST BYPLANLEGGING?

Med støtte fra de teoretiske perspektivene tar vi med de to eksemplene videre i kapittelet for å diskutere hvordan det vi kaller jentebevisst byplanlegging kan komme til uttrykk, forstås og løses på ulike måter.

De offentlige organisasjonenes rolle

En forutsetning for å nå høy grad av medvirkning i byplanleggingen er at kommunen og de aktørene som driver prosessene, har en positiv innstilling til nye tilnærminger og at kommunen har et tydelig brukerperspektiv (Lahti Edmark, 2002). Både Rosengård og Fittja er gode eksempel på dette. Fra begynnelsen fantes det tydelige ønsker fra kommunene om at brukerne skulle involveres i planleggingsprosessene, og kom-

munens ansatte arbeidet derfor med nye typer deltagerinvolvering som inkluderte arbeid *on site* i bydelen. Kommunene hadde likevel ulike innganger til sitt arbeid.

I eksempelet fra Fittja var mange ulike aktører på ulike nivå involvert. Det ble drevet i prosjektform og hadde både nasjonale og lokale finansieringskilder. Prosjektet ble ledet av tankesmien *Global Utmaning* og Botkyrka kommune, men også forskere, representanter fra interesseforeninger og statlige myndigheter var involvert i prosjektet (Global utmaning, 2020a). Fra begynnelsen fantes et tydelig kjønnsperspektiv i prosjektet, og jenter var i sentrum. Følgende ble skrevet om målet med prosjektet: «#UrbanGirlsMovement syftar till att förbättra flickors och unga kvinnors uppväxtvillkor i snabbt växande, socio-ekonomiskt utsatta, urbana områden, genom feministisk stadsplanering» (Global utmaning, 2020a). På prosjektsiden står det også at

Genom innovationslabben i Botkyrka får unga tjejer möjlighet att utforma och förverkliga visioner om en mer jämställd och jämlik offentlig stadsmiljö. De får därmed en officiell röst i stadsplaneringen för en mer jämlik och jämställd stadsmiljö som på lång sikt kan leda till ökad hållbarhet, inkludering och minskad segregation. (Global utmaning, 2020a)

Det er interessant å legge merke til at gjennom ordstillingen «en offisiell røst» indikeres det en bevissthet om at jenters røster mangles i den offentlige byplanleggingen. Videre beskrives det på prosjektsiden at byplanlegging er et ubenyttet verktøy for å skape et mer likestilt samfunn: «planera och bygg staden utifrån tjejers behov, och den kommer fungera för alla» (Global utmaning, 2020c).

Prosjektet har også en klar kobling til globale politiske mål og dokumenter:

Prosjektet kommer således att bidra till flera globala mål i Agenda 2030; mål 3 om hälsa och välbefinnande, mål 5 om jämställdhet, mål 10 om jämlikhet, mål 11 om hållbara städer och samhällen, och mål 16 om fredliga samhälle, både lokalt i våra kommuner, nationellt, samt för internationell inspiration. (Global utmaning, 2020c)

På den andre siden var eksempelet fra Rosengård kommunalt drevet, og jenter var ikke den primære målgruppen fra start. Dette er et eksempel på et arbeid som var tett knyttet til en endring av en fysisk plass, og at en i dette endringsarbeidet ønsket en brukerinvolvering. Fra begynnelsen ble parkeringsplassen identifisert som et mulig sted for en aktivitetspark (Malmö, 2014b). Etter hvert som arbeidet forløpte, fokuserte en på jenter spesifikt og utviklet aktiviteter som i særlig grad var rettet mot jenters brukerinvolvering.

Stakeholder communities – hvem er brukerne, og hvordan identifiseres de?

I begge eksemplene ble en *stakeholder community* basert på geografisk avgrensning identifisert (Healey, 2006). Den primære gruppen var jenter i nærområdet. De to kommunene brukte likevel ulike tilnærminger for medvirkning i oppstarten av prosjektene.

I Rosengård var ungdommer generelt i sentrum, og ikke spesifikt jenter. Ansatte i kommunen gjennomførte tidlig en kartlegging med hjelp av deltagerbasert dialog og statistikk. I dette arbeidet ble det tydelig at ungdommer bevegde seg i og benyttet nærområdet ulikt, og at det fantes et tydelig skille mellom kjønn. Det kom blant annet frem at tilbud for ungdom, som for eksempel ungdomshuset, i hovedsak tiltrakk seg gutter. Jentene var sterkt underrepresentert og utgjorde bare 10–20 % av besøkene. Det fremkom også at jenters og gutters foretrukne oppholdssted var markant forskjellig. Guttene oppholdt seg vanligvis nær hjemmet, men ikke hjemme (f.eks. i trappeoppganger, gårdsplasser eller ved nærmeste torg). Jentene var enten hjemme, hjemme hos gode venner eller i Malmö sentrum (Björnson, 2013). Ved sykkel- og gangstien inn til Rosengård møtes man av et stort sitat fra Zlatan Ibrahimovic, en av Sveriges største fotballspillere gjennom tidene, som er oppvokst nettopp her. Sitatet lyder: 'Man kan ta en kille från Rosengård, men man kan inte ta Rosengård från en kille.' Det fremkom i møter med jenter fra området at dette sitatet var noe som irriterte dem. Det ble tolket som om Rosengård kun handlet om gutter, og at å være god i fotball var det som trengtes for å lykkes om en kom fra Rosengård (Björnson, 2013).

Kommunen konkluderte med at unge jenter i Rosengård ikke følte seg komfortable nok til å bruke de offentlige stedene som var i nærheten av hjemmet. Det videre arbeidet ble derfor rettet mot å inkludere unge jenter fra området med tanke på å gjøre den gamle parkeringsplassen til en attraktiv aktivitetspark for dem.

I Fittja var jenter fra starten en uttalt målgruppe for prosjektet. De ble derfor inkludert i de initielle aktivitetene, som kartlegging. «Den primära målgruppen är flickor och unga kvinnor, 'tjejer' i åldern 16–25 år, bosatta i Botkyrka. Den sekundära målgruppen för projektet är kommunens övriga invånare och beslutsfattare» (Global utmaning, 2020b). Arbeidet ble videre strukturert gjennom innovasjonslaboratorium (workshoper). Den første workshopen bestod av over 30 deltagere, der halvparten var jenter (den primære målgruppen for prosjektet). Den resterende halvparten var personer som var «eksperter» på området, for eksempel arkitekter og representanter fra byggsektoren (Global utmaning, 2020b).

I begge prosjektene kan det initielle arbeidet relateres til de lavere trinnene i medvirkningstrappen (Arnstein, 1969), der brukerne er respondenter på kommunens initiativ, og blir sett på som det Levine (2015) kaller konsumenter. For eksem-

pel i Rosengård ble det foretatt en kartlegging og informasjonsfangst via surveys. I Fittja fantes det et dialogelement tidlig i prosessen, hvor jenter ble invitert inn i første workshop. Likevel satte de offentlige aktørene tydelige rammer for workshopen, og det ble vektlagt å informere deltagerne om valg og perspektiver i prosjektet. Deltagerne ble for eksempel introdusert for feministisk byplanlegging så vel som gode eksempler. Eksempelet fra Fittja illustrerer at «eksperten» var i fokus, da ordet «ekspert» tydelig brukes i beskrivelsen av workshopen (Global utmaning, 2020b). Språkbruken og opplegget for workshopen ligner derfor på det rasjonelle perspektivet på planlegging, hvor planleggere og andre fagpersoner forteller hvordan saker og ting skal gjøres (Fischer & Forester, 1993). Et slikt opplegg kan forsterke de maktstrukturene som allerede finnes, og motvirke det opprinnelige målet for prosjektet. Gjennom å blande administrativt ansatte, forskere og brukergruppen (i dette tilfellet jenter) kan sistnevnte føle seg kunnskapsmessig underlegne. Forskjellene som allerede finnes mellom deltagerne i prosjektet, kan dermed forsterkes (Sanders, 1997).

I tillegg til workshopen ble det også gjennomført byvandring til ulike steder i Fittja.

I grupper fikk tjejnerna tillsammans med de andra deltagarna utvärdera platsen utifrån ett trygghets- och inkluderingsperspektiv. De fick sedan skriva ner vad de uppfattade som platsens största utmaningar samt komma med några första förslag på förbättringar. (Global utmaning, 2020b)

Gjennom disse byvandringene kan jentene ses på som deltagere heller enn som publikum, men samtidig hadde en i tidligere workshoper gjennom foredrag og beskrivelse av metodikk satt tydelige rammer for byvandringene. Det er ikke tydelig gjennom tilgjengelig materiale hvordan maktfaktorer spilte inn på disse byvandringene og om den administrative samtalestilen dominerte eller ei.

Konkretisering av arbeid og deltagerprosesser

Etter den initielle kartleggingen ble arbeidet i Rosengård rettet mot å inkludere unge jenter fra området. Rosengårds tilnærming til deltakelse kan ligne på det Levine (2015) kaller et partnerskap mellom kommunen og jentene. Jentene var ikke bare deltagere i arbeidet, men fikk lønn for å være med. 13 jenter i alderen 16–19 ble i løpet av en sommer hyret for å arbeide med planlegging av aktivitetsparkens design sammen med tjenestepersoner fra kommunen (Malmö, 2014a). Det skjedde altså en endring i kommunens arbeid og i jentenes roller, fra å drive plan-

legging der jentene responderte på kommunens forslag, til en type planlegging der noe ble arbeidet frem sammen med jentene (*work with citizens*) (Levine, 2015). Medvirkning tar, som vi har vært inne på, tid fra andre aktiviteter (Johansson & Khakee, 2001). Å gi jentene lønn for det arbeidet de gjennomførte, kan også ses på som en markering av at arbeidet er relevant og viktig.

I arbeidet gjennom sommeren kom det frem at jentene ønsket aktiviteter av kulturell art slik som musikk, sceneshow og dans. I arbeidet inngikk også gjennomføring av en fullskala test av ideene på stedet. Jentene skapte et arrangement med en midlertidig scene for stand-up, en danseforestilling, en street-basket-turnering, markedsboder og en kafé (se detaljer på aktiviteter i Malmö, 2014a). Arrangementet tiltrakk rundt 400 besøkende og gav et signal om stedets bruk for fremtiden. Det utløste også en debatt både i media og blant kommunale tjenestepersoner og politikere om likestilling og deltakelse i byens offentlige rom (Björnson, 2013). Kommunen løftet frem at det var viktig at tankesettet og ambisjonen om medvirkning ikke ble isolert til et politisk dokument eller en handlingsplan, og at medvirkning ble ivarettatt gjennom hele arbeidsprosessen. Samme modell ble derfor brukt sommeren etter. Nye jenter ble ansatt for feriearbeid med lønn. I likhet med Healeys (2006) teori om *stakeholder communities* viser eksempelet fra Rosengård en fleksibilitet i avgrensningen til hvem som inngår i *stakeholder communityet*, og at denne er åpen for tilpassing, gjennom at nye jenter involveres i prosessen. Akkurat som sommeren før drev jentene arbeidet fremover. Nye testarrangement ble gjennomført, og en navnekonkurranse gav stedet navnet *Rosens Röda Matta* (Malmö, 2020).

Etter hvert ble detaljplanen som regulerte parkeringsplassen, godkjent, og en implementeringsfase trådte i kraft. *Rosens Röda Matta* fikk en fargerik (rosa) slutt-design med dansegulv, sjenerøse sitteplasser, en stor scene for forestillinger og musikkutstyr med *Bluetooth*-tilkobling. Navnene på noen av jentene som hadde vært involvert i planleggingen, ble utformet som sitteplasser, og dette kunne også bli sett på som en markering mot Zlatan-sitatet som besøkende og beboere ble møtt med ved inngangen til Rosengård. Gjennom sine navn fikk jentene fysisk markere byrommet (Malmö, 2014a; Björnson, 2013).

I Fittja brukte en seks ulike workshoper som medvirkningsverktøy. Workshopen hadde tydelige mål. Det første var informasjon og en innledende diskusjon om prosjektet (som beskrevet ovenfor). Den andre workshopen handlet om å se på konkrete verktøy for byutvikling, identifisere utfordringer, behov og så videre. Temaet for diskusjonene var «Fittja i dag og Fittja i morgen». Deltagerne fikk fire spørsmål relatert til ulike steder i bydelen: Hvordan ser stedene ut i dag? Hvem sitt behov dekker de? Hva inkluderer eller ekskluderer folk på stedene? Hva er ditt drømmescenario for de ulike stedene? (Global utmaning, 2020d). Den tredje

workshopen introduserte digitale verktøy for byutvikling. Det handlet om å formulere visjoner for stedet, tegne konkrete løsninger og begynne å illustrere ideer (Global utmaning, 2020e). Disse ideene ble visualisert og utviklet i 3D i den fjerde workshopen. Gruppen arbeidet med løsninger for flere ulike steder i Fittja, for eksempel stasjonsområdet (T-banen), kjøpesentret og steder som de brukte ofte eller som opplevdes utrygge. Forslagene som ble trukket frem, varierte fra veggkunst, fargelagte gater (rosa asfalt), grillområde med sitteplasser til «apejungel» på lekeplassen og sykkelstativ. Forslagene ble blant annet presentert gjennom digitale verktøy som *Minecraft* (Global utmaning, 2020f). Den femte workshopen satte søkelys på detaljene i forslaget, og arkitektene begynte å overføre arbeidet til arkitekttegninger og planer for området (Global utmaning, 2020g). I den sjette og siste workshopen diskuterte deltagerne hva som krevdes for at forslaget skulle kunne iverksettes. Dette var knyttet til både budsjett, tid, ansvar, hvilke partnerskap som skulle utvikles, og handlinger både enkeltpersoner og organisasjoner kunne begynne å ta. Det ble gitt politiske anbefalinger til beslutningstagere på forskjellige nivåer (Global utmaning, 2020h).

Tilnærmingen i Fittja hadde en bredere involvering av deltagere. Jentene var den primære målgruppen, men de var en del av flere aktører på de ulike workshopene. Å arrangere workshoper slik eksempelet fra Fittja viser, kan være inkluderende. Arbeidsformen bygger på at relasjoner skapes mellom mennesker, at og bred involvering av mennesker i planleggingsprosessen skaper nye samarbeidsformer. Dette kan føre til at eksisterende maktfordeling endres (Healey, 2006). Men en kan også risikere at prosessen får et annet utfall. Selv om det i dette eksempelet finnes tydelige forsøk på å involvere jentene på et høyere trinn i medvirkningstrappen, kan en stille spørsmål om i hvilken grad prosjektet ble drevet av jentenes motivasjon og forutsetninger. Healey (2006) poengterer viktigheten av at deltagerne selv bestemmer type samtalestil. Prosjektets administrative samtalestil ble i dette eksempelet tydelig i beskrivelsene av aktivitetene, både i de innledende workshopene der planleggerne på forhånd hadde bestemt spørsmål som deltagerne skulle diskutere, og i de avsluttende workshopene som var koblet til planer, politiske anbefalinger og organisering. Denne type deliberative prosesser kan oppfattes ekskluderende til tross for at aktivitetene i seg selv inkluderer deltakelse (Dryzek 2000 Habermas, 1999).

Oppsummering av eksemplene

Eksemplene er valgt fordi de viser to ulike metoder hvor man arbeider for høy grad av medvirkning av brukergruppen, som i dette tilfelle er jenter. I Fittja har en skapt innovasjonslaboratorier (workshoper) hvor «dialog» og «aktiv delta-

gelse» er sentralt. I Rosengård ser vi eksempel på at de høyere trinnene i medvirkningstrappen også er brukt, slik som «medbestemmelse» og til en viss grad «selvråderett», da en brukergruppe har fått reelle funksjoner i byplanleggingsprosjektet, med lønn og mulighet for å realisere og teste ut sine ideer. En risiko knyttet til prosesser som ikke gir konkrete resultat eller kun er midlertidige tiltak, er at målet (problemet som skal løses) ikke blir nådd. Dette kan føre til redusert tiltro til den kommunale innsatsen (Johansson & Khakee, 2001; Lahti Edmark, 2002). I Fittja er det vanskelig å se de konkrete resultatene av prosessen i den fysiske planleggingen, noe som kan skyldes at prosjektet er nytt, og at reguleringsprosesser må komme på plass. I Rosengård har man arbeidet lenger med prosessen og fått en reell transformasjon av parkeringsplassen. I tillegg til den fysiske transformeringen ble det også satt sammen en brukergruppe bestående av aktører fra lokale foreninger, påvirkningsgruppen av jenter og kommunale tjenestepersoner. Denne brukergruppen skulle ivareta videre planlegging og bruk av stedet, og dens representanter fikk råderett over stedets aktiviteter, inkludert budsjettbruk (Björnson, 2013).

AVSLUTNING

Studier har vist at det finnes kjønnsstrukturer i offentlige rom. Det handler blant annet om oppfatningen av hvem som bruker de urbane rommene, og hvilket kjønn som assosieres med hvilket rom. Økende offentlige midler tildeles aktivitetsparker, men som kapittelet er inne på, tiltrekker disse seg i høy grad gutter. Forskning viser også at trygghet er sentralt for hvor og hvordan jenter tar byrommet i bruk. I dette kapittelet har vi diskutert hvordan man kan planlegge for mer likestilte offentlige byrom, som er attraktive både for gutter og jenter. Vi kaller dette for jentebevisst byplanlegging. Kapittelet begynner i den internasjonale litteraturen, og bruker eksempel fra byplanlegging på kommunalt nivå i Sverige. Hvordan kan disse perspektivene knyttes sammen? Det som både litteraturen og eksemplene illustrerer, er at det må finnes en bevissthet om eksisterende strukturer, og at en må jobbe aktivt for å oppnå endring. Dersom en ønsker et inkluderende bymiljø for alle, må man være bevisst på hvordan en kan legge til rette for dette i byplanleggingen. Det krever aktivt arbeid og endringsvilje fra det offentliges side. Plan- og bygningsloven legger vekt på inkludering av barn og unge, men til tross for det viser det seg at det er vanskelig å få det til i praksis. Eksemplene fra Sverige viser at det er mulig med jentebevisst byplanlegging dersom en tar brukergruppen på alvor. Medbestemmelse og selvråderett bør derfor etterstrebes i større grad.

I dette kapitlet snakker vi om jenter som en homogen gruppe, men det er likevel viktig å huske at ulike jenter har ulike ønsker og behov. De samme løsningene og tiltakene passer ikke for alle. Dette må en være bevisst på i byplanleggingen.

Det fysiske byrommets utforming er noe man kanskje ikke reflekterer over så ofte i sin hverdag. En tar det for gitt og aksepterer at strukturer er slik de er. Men gjennom å synliggjøre, diskutere og stille spørsmål om eksisterende normer i det offentlige rommet kan en arbeide for endring. Vi mener derfor at jentebevisst byplanlegging og synliggjøring av kjønn i de offentlige rom også bør tas opp i utdanningsløpet. Forfatterne til dette kapitlet kommer fra to ulike fagområder, samfunnsplanlegging og sport management. Dette perspektivet er viktig innenfor begge retninger. Våre ulike vinklinger på problemstillingen har vært sentrale for å vise kompleksiteten innenfor dette feltet, og vi ser gjerne mer tverrfaglig forskning og undervisning som omhandler jentebevisst byplanlegging.

MERKNADER

Forfatterne har ingen interessekonflikter. Forfatterne vil takke studentene på kurset ADM725 «Urban governance og bærekraftig byutvikling» ved Høgskolen i Molde for gode innspill på undervisningsopplegg og diskusjoner.

LITTERATUR

- Amdam, J. & Amdam, R. (2006). *Kommunikativ planlegging: regional planlegging som reiskap for organisasjons- og samfunnsutvikling*. Oslo: Pensumtjeneste.
- Andersdotter Fabre, E. (2020). #UrbanGirlsMovement: en väg till feministisk stadsutveckling. I Föreningen för folkbildningsforskning (red.), *Folkbildning & Forskning. Årsbok 2020* (s. 71–77). Stockholm: Föreningen för folkbildningsforskning.
- Arnstein, S.R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224.
- Björnson, M. (2013). Rosens röda matta: stadsplanering på tjejers vilkor. *Plan*, 67(5–6), 10–15.
- Bondi, L. (1990). Progress in geography and gender: feminism and difference. *Progress in Human Geography*, 14(3), 438–445.
- Botkyrka. (2020, 20. september). Fakta om Botkyrka. Botkyrka kommun. Hentet fra <https://www.botkyrka.se/kommun-och-politik/statistik-och-oppna-data/fakta-om-botkyrka>.
- Brady, M. (2005). Creating safe spaces and building social assets for young women in the developing world: a new role for sports. *Women's Studies Quarterly*, 33(1/2), 35–49.
- Brennan, D. (2016). Surfing like a girl: a critique of feminine embodied movement in surfing. *Hypatia*, 31(4), 907–22.

- Burton, E. & Mitchell, L. (2006). *Inclusive urban design: streets for life* (1. utg.). Oxford: Architectural Press.
- Bäckström, Å. & Nairn, K. (2018). Skateboarding beyond the limits of gender? Strategic interventions in Sweden. *Leisure Studies*, 37(4), 424–439.
- Cohen, D.A., Ashwood, J.S., Scott, M.M., Overton, A., Evenson, K.R., Staten, L.,... Catellier, D. (2006). Public parks and physical activity among adolescent girls. *Pediatrics*, 118(5), e1381–e1389.
- Datta, A., Hopkins, P., Johnston, L., Olson, E. & Silva, J.M. (2020). *Routledge handbook of gender and feminist geographies*. London: Routledge.
- Dryzek, J.S. (2000). *Deliberative democracy and beyond: liberals, critics, contestations*. Oxford: Oxford University Press.
- Echeverria, S.E., Luan Kang, A., Isasi, C.R., Johnson-Dias, J. & Pacquiao, D. (2014). A community survey on neighborhood violence, park use, and physical activity among urban youth. *J Phys Act Health*, 11(1), 186–194.
- Epstein, L.H., Raja, S., Gold, S.S., Paluch, R.A., Pak, Y. & Roemmich, J.N. (2006). Reducing sedentary behavior: the relationship between park area and the physical activity of youth. *Psychological Science*, 17(8), 654–659.
- Fenstermaker, S. & West, C. (Red.). (2002). *Doing gender, doing difference: inequality, power, and institutional change*. New York: Routledge. Hentet fra <https://ebookcentral.proquest.com>.
- Fischer, F. (2009). *Democracy and expertise: reorienting policy inquiry*. Oxford: Oxford University Press.
- Fischer, F. & Forester, J. (red.). (1993). *The argumentative turn in policy analysis and planning*. Durham, N.C.: Duke University Press.
- Forsberg, G. (2005). Den genderiserade staden. I T. Friberg (red.), *Speglingar av rum: om könskodade platser och sammanhang* (s. 19–35). Stockholm: Östlings Bokförlag Symposion.
- Gilchrist, P. & Wheaton, B. (2017). The social benefits of informal and lifestyle sports: A research agenda. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 9(1), 1–10.
- Global utmaning (2020a, 9. august). #UrbanGirlsMovement Botkyrka. Hentet fra <https://www.globalutmaning.se/urbangirlsmovement/innovationslabbotkyrka/>.
- Global utmaning (2020b, 9. august). Urban Girls Movement Botkyrka Innovationslabb 1: Kontexten. Hentet fra <https://urban-girls-movement-botkyrka-lab-1-.confetti.events/>.
- Global utmaning (2020c, 9. august). #UrbanGirlsMovement Botkyrka Slutkonferens. Hentet fra <https://urban-girls-movement-botkyrka-slutkonferens.confetti.events/>.
- Global utmaning (2020d, 9. august). Urban Girls Movement Botkyrka Innovationslabb 2: Utmaningar. Hentet fra <https://urban-girls-movement-botkyrka-vlkommen-till-labb-1-utmaningar.confetti.events/>.
- Global utmaning (2020e, 9. august). Urban Girls Movement Botkyrka Innovationslabb 3: Möjligheter. Hentet fra <https://urban-girls-movement-botkyrka-vlkommen-till-labb-1-mjligheter.confetti.events/>.
- Global utmaning (2020f, 9. august). Urban Girls Movement Botkyrka Innovationslabb 4: Lösningar. Hentet fra <https://urban-girls-movement-botkyrka-labb-4.confetti.events/>.
- Global utmaning (2020g, 9. august). Urban Girls Movement Innovationslabb 5: Planer. Hentet fra <https://urban-girls-movement-innovationslabb-5-gestaltningar.confetti.events/>.

- Global utmaning (2020h, 9. august). Urban Girls Movement Innovationslab 6: Rekommendationer. Hentet fra <https://urban-girls-movement-innovationslab-6-rekommendationer.con-fetti.events/>.
- Greed, C.H. (1994). *Women and planning: creating gendered realities*. London: Routledge.
- Habermas, J. (1999). *On the pragmatics of communication*. Cambridge: Polity Press.
- Hanssen, G.S. & Myrvold, T.M. (2017). Storbyutvikling gjennom forhandling: byen som forhandler med statlige aktører. *Plan*, 49(5), 26–31.
- Hayden, D. (1977). Skyscraper seduction, skyscraper rape. *Heresies*, 1(2), 108–115.
- Healey, P. (2006). *Collaborative planning: shaping places in fragmented societies*. (2. utg.). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hermosillo-Gallardo, M.E., Sebire, S.J. & Jago, R. (2020). Perception of safety and its association with physical activity in adolescents in Mexico. *American Journal of Preventive Medicine*, 58(5), 748–755.
- Jacobs, J. (1962). *The death and life of great American cities*. London: Cape.
- Johansson, M. & Khakee, A. (2001). Ekskludering og maktløshet i den mångkulturella staden. I I. Elander (red.), *Den motsägelsefulla staden* (s. 83–117). Lund: Studentlitteratur.
- Kern, L. (2020). *Feminist city: claiming space in a man-made world*. London: Verso.
- Lahti Edmark, H. (2002). *Förort i fokus - interventioner för miljoner: nordisk forskning om interventioner i «utsatta» bostadsområden: en kunskapsöversikt* (Integrationsverkets rapportserie 2002:01). Norrköping: Integrationsverket.
- Levine, M.A. (2015). *Urban politics: cities and suburbs in a global age*. New York: Routledge.
- Listerborn, C. (2002). *Trygg stad: diskurser om kvinnors rädsla i forskning, policyutveckling och lokal praktik* (doktoravhandling). Chalmers tekniska högskola, Göteborg.
- Little, J., Peake, L. & Richardson, P. (1988). *Women in cities: gender and the urban environment*. Basingstoke: Macmillan Education.
- Malmö.se (2020, 17. mars). Rosens röda matta. Malmö kommun. Hentet fra <https://malmo.se/Sa-arbetar-vi-med.../Malmo-stads-miljoarbete/Oversikt-avslutade-projekt/Rosengard-i-forvandling/Rosengardsstraket/Rosens-roda-matta.html>.
- Malmö (2014a). *Modell för fysisk stadsförnyelse i samverkan* (Rapport Miljöförvaltningen, Malmö stad). Hentet fra <https://malmo.se/Sa-arbetar-vi-med.../Malmo-stads-miljoarbete/Oversikt-avslutade-projekt/Rosengard-i-forvandling/Publikationer.html>.
- Malmö (2014b). *Rosengård i förvandling. 12 investeringar för en hållbar stadsdel* [brosjyre]. Malmö: Malmö stad. Hentet fra <https://malmo.se/Sa-arbetar-vi-med.../Malmo-stads-miljoarbete/Oversikt-avslutade-projekt/Rosengard-i-forvandling/Publikationer.html>.
- Molnar, B.E., Gortmaker, S.L., Bull, F.C. & Buka, S.L. (2004). Unsafe to play? Neighborhood disorder and lack of safety predict reduced physical activity among urban children and adolescents. *Am J Health Promot*, 18(5), 378–386.
- Plan- og bygningsloven – pbl. (2008). Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven) (LOV-2008-06-27-71). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71>.
- Puur, M., Litbo, S. & Gerell, M. (2019). *Delrapport I. Forskningsöversikt utsatta områden*. Malmö: Malmö universitet. Hentet fra <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1412428&dsid=5580>.

- Rees-Punia, E., Hathaway, E.D. & Gay, J.L. (2018). Crime, perceived safety, and physical activity: a meta-analysis. *Preventive medicine*, 111, 307–313.
- Rendell, J., Penner, B. & Borden, I. (2000). *Gender, space, architecture: an interdisciplinary introduction*. London: Routledge.
- Rose, G. (1993). *Feminism and geography: the limits of geographical knowledge*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Sabo, D. (2009). The gender gap in youth sports: too many urban girls are being left behind. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 80(8), 35–40.
- Sanders, L.M. (1997). Against deliberation, *Political Theory*, 25(3), 347–376.
- SCB. (2018, 10. september). Tydlige skillnader bland unga i särskilt utsatta områden. Hentet fra <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2018/tydliga-skillnader-bland-unga-i-sarskilt-utsatta-omraden/>.
- Silva, I.C.M. d., Payne, V.L.C., Hino, A.A., Varela, A.R., Reis, R.S., Ekelund, U. & Hallal, P.C. (2016). Physical activity and safety from crime among adults: a systematic review. *J Phys Act Health*, 13(6), 663–670.
- Säfvenbom, R., Wheaton, B. & Agans, J.P. (2018). How can you enjoy sports if you are under control by others? Self-organized lifestyle sports and youth development. *Sport in Society*, 21(12), 1990–2009.
- Tarhan, G. & Kakabaveh, A. (2016a). *Tolvhundra : en kartläggning av attityder till samt förekomsten av diskriminering och förtryck i hederns namn bland 1200 ungdomar och ett 50-tal föräldrar i Göteborg*. Stockholm: Varken hora eller kuvad. Hentet fra <https://vhek.se/tolvhundra-kartlaggning-av-hedersfortryck-i-goteborg/>.
- Tarhan Selvi, G. & Kakabaveh, A. (2016b). *Elvahundra: en kartläggning av förekomsten av diskriminering och förtryck i hederns namn bland 1100 ungdomar och ett 50-tal föräldrar*. Stockholm: Varken hora eller kuvad. Hentet fra <https://vhek.se/elvahundra-kartlaggning-stockholm/>.
- Thorpe, H. (2016). Action sports for youth development: critical insights for the SDP community. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 8(1), 91–116.
- Valentine, G. (1989). The geography of women's fear. *Area*, 21(4), 385–390.
- Walseth, K. (2011) Minoritetsjenter i idretten – status og utfordringer I: D.V. Hanstad, G. Breivik, M.K. Sisjord & H.B. Skaset (red.), *Norsk Idrett; Indre spenning og ytre press* (s. 355–369). Oslo: Akilles.